

svjetlu načela istine, pravde i ljubavi. Nakon sudjelovanja u trećem takvom sastanku – u New Yorku 1963. godine – na poticaj sudionika sastanka, kardinal je pokušao obraditi u posebnoj opširnoj studiji temelje i načela takvih susreta i njihova cilja, jedinstva čovječanstva na naravnom planu. Tako je nastalo djelo »Jedinstvo u slobodi. Refleksije o jedinstvu čovječanstva« (1964), prevedeno na pet jezika.

Analogno poglavlju o razvoju ekumenizma za vrijeme Sabora u prvom poglavlju Stjepan Schmidt prikazuje izvanredno nagli rast ekumenizma nakon Koncila. U tom kontekstu i sâm aktivni sudionik, autor upozoruje na početak i napredak dijaloga Katoličke Crkve s Anglikanskom zajednicom, sa Svjetskim luteranskim savezom, s Metodističkim svjetskim vijećem, te s Ekumenskim vijećem Crkava. Naznačene događaje Schmidt prikazuje podjednako kao i razvoj ekumenizma za vrijeme Sabora, tj. promatra ih Beininim očima. U zaključku tog epohalnog djela za povijest ekumenske ideje pisac se još jednom zaustavlja na duhovnom liku kardinala Bee.

Dugodišnji tajnik »Tajništva za jedinstvo kršćana« i aktivni sudionik pokreta ekumenizma Katoličke Crkve, naše gore list – o. Stjepan Schmidt – objelodanivši djelo o kardinalu A. Bei (na više svjetskih jezika), ostavio je svjedočanstvo o nastanku i širenju ideje ekumenizma unutar Katoličke Crkve.

Valja istaknuti da je djelo u cjelini čitljivo, pristupačno većem broju ljudi. Ono je istodobno i bogat rudnik informacija za sve koji se bave ili će se baviti idejom ekumenizma. Stoga s pravom predsjednik »Tajništva za jedinstvo kršćana« kardinal Johannes Willebrands, u Predgovoru, izriče svoju zahvalnost o. Stjepanu Schmidtu na solidnom znanstvenom djelu o

životu kardinala Bee i o povijesti ekumenskog pokreta u Katoličkoj Crkvi, obrazlažući to ovako: »Napisati životopis Augustina Bee znači ocrtati i dobar dio povijesti 'Tajništva za jedinstvo kršćana', znači istaći temeljni doprinos, što ga je Beadao za ostvarenje saborske misli Pape Ivana XXIII.«

Ivan Koprek

»GRAD NA GORI«

Vrhbosnska katolička bogoslovija 1890-1990;

Uredili: Pero Sudar, Franjo Topić, Tomo Vukšić; izdavač: Vrhbosnska visoka teološka škola; Sarajevo-Bol (Brač), 1993.

Velika tema, izvanredan povijesni motiv stoljetnice Vrhbosanske katoličke bogoslovije (osnovana u Travniku 1890; po modernim kriterijima prva visokoškolska ustanova u BiH) za okruglim stolom u auli »Grada na gori« 3. i 4. srpnja 1991. u Sarajevu – u oslušivanju tutnja jahača Apokalipse – okupila je, u zadnji trenutak, elitne suvremene stadlerovce (uz nestadlerovce). Ono što su oni tad kazivali (verba volant) srećom nije zaglušeno grmljavinom topova niti pokopano »za bolja vremena, nego se gotovo čudesno oblikovalo u jedinstveno (unatoč višeglasju) usklađeni, sustavno, znanstveno obrađenu *summu vrhbosnensiju*. Knjiga iznimno dojmljiva u svakom pogledu znalački programirano rekonstrukcijom, s orijentacijskim kazalima, grafikonima, opsegom (548 stranica!). Ukusnom grafičkom izgledu poprilično smeta podosta pogreška, za neke od kojih ne bi se moglo reći da su obični »tipfeletri«, npr. za filozofe. Premda se u Uvodu žali što knjiga – zbog ratnih zbivanja – nije onakva kako je prvotno

bilo planirano, tj. iscrpna monografija sveukupnog rada bogoslovije, uvjeren sam da je upravo ovakva kakva jest ipak ostvarila svrhu. U nekoj doradi ne samo da bi kasnila, nego bi izgubila svoju nepatvorenost: oćut i srh kobi katoličko-hrvatskog puka u BiH. Ona je treće djelo serije »Studia Vrhbosnensia«, te s prva dva (»Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u XIX. i XX. stoljeću« i »Josip Stadler«) tvori organsku cjelinu. Za neke teme komplementaran im je zbornik »Isusovci u Hrvata«. Autori i izdavač tako su izvršili Jahvinu poruku Izaiji: »Daj napiši na ploču i zapiši u knjigu, da vremenima budućim svjedočanstvo oстане.«

Struktura svake bogoslovije već sama po sebi vrlo je složena, a čini se da je to kulminiralo u slučaju Vrhbosanske! Odmah nakon osnivanja: »ubačena« je u kaos sudara triju civilizacija, triju religija, triju nacija. U burnom političko-socijalnom »buretu baruta«, koje je u našim danima sablasno eksplodiralo, u času smjene dva imperija (istočnog s islamskom identifikacijom i zapadnog s katoličkom konotacijom), bogoslovija je otpočetak izazivala žestoko protivljenje. U zapuštenoj, zaostaloj zemlji, u kojoj su (bez suživota) supostojala tri naroda i tri vjere. Glasovita Andrićeva metafora o tri tornja, koji i sate otkucavaju u različito vrijeme, bila je poznata i Stadleru i (od njega pozvanim) isusovcima, koji su u BiH dolazili kao misijsku zemlju. »Uljezi«, »Švabe« u očima starosjedilaca. Ne manje žučan otpor novom crkvenom ustroju pružali su franjevci. Osjećali su se izdanima i ugroženima. Oni koji su šest stoljeća u najtežim okolnostima – često uz mučeništvo – jedini »na strašnom mjestu ustrajali«, sačuvavši luč katoličke vjere u hrvatskom puku i onda

kad su ga svi ostavili, iznevjerili, umjesto priznanja bili su marginalizirani.

Na sve to se nadovezuju i unutarnji crkveno-pravni sukobi. Prof. dr. Pero Sudar (tadašnji rektor bogoslovije, onedavna biskup) piše da je Vrhbosanska bogoslovija, namijenjena odgoju dijecezanskog klera, bila po mnogo čemu specifična u Crkvi na našim prostorima. Naime, upravo, odgoj, nastava bili su povjereni isusovcima, za što je trebala posebna dispensa i dopuštenja Apostolske Stolice. Pravno je bogoslovija pripadala metropoliji, a stvarno je djelovala poput isusovačkih zavoda. U dvojstvu kompetencija, umjesto gloženja i napetosti, vladao je sklad. Ingerencije isusovaca protezale su se na pravo postavljanja profesora, te na red u kući i na primanje i otpuštanje bogoslova. Međutim, u osnovi sve je bilo čvrsto u Stadlerovim i Šarićevim rukama, uz punu i njihovu suglasnost. I nadbiskupi i isusovci otpočetak su htjeli maksimum u svemu – i u odgoju i u obrazovanju. Stadler je inzistirao na modelu zagrebačkog Bogoslovnog fakulteta, a isusovci – članovi Austro-ugarske provincije – unosili su insbruška i gregorijanska iskustva. I, naravno, specifične bosansko-hercegovačke okolnosti i tradiciju. Ponosni mogu biti i jedni i drugi: metropolit što su imali uzornu odgojno-obrazovnu ustanovu iz koje su izlazili svećenici visokih moralno-intelektualnih kvaliteta, a isusovci da su stvorili svoju prvu visokoškolsku ustanovu u Hrvata nakon ponovne uspostave reda, te vijugavim i trnovitim putovima – preko Travnika i Sarajeva vratili se u hrvatsku dušu i srce. (I »Život« i »Glasnik« rođeni su u Vrhbosni.)

Premda bi svaki od priloga ovog polifonijskog zbornika zaslužio poseban osvrt, zbog prostora morao sam od toga odustati, pa samo telegraf-

skim priopćavanjem o autorima i temama upozoriti koliko je erudicije i entuzijazma uloženo da bi nam se približio fenomen Vrhbosanske bogoslovijske. Kao lirski preludij doimlju se »Moja sjećanja na travničko sjemenište i gimnaziju« dugogodišnjeg pastoralca Ante Paradžika, koji je prvi (i čini se jedini) napisao uzbudljiv životopis Josipa Stadlera. Iako godinama najstariji od suradnika (rođen 1919) - senzibilitetom, pripovjedačkim darom, slikovitošću kazivanja o kontinuitetu Travnika i Sarajeva – možda najmlađi.

U prvom dijelu zbornika nalaze se priloge s proslave u kolijevci bogoslovijske u Travniku u samoj jubilarnoj godini: 20. listopada 1990. Tu je (uz Paradžika) studija dr. Zovkića te biskupa dr. Želimira Puljića na misi zahvalnici.

Završno slavlje u Sarajevu 3. i 4. srpnja otvoreno je Pozdravom riječi Vrhbosanskog nadbiskupa msgr. Vinka Puljića, velikog kancelara VVTŠ, a završeno misnim slavljen na kojem je propovijedao nadbiskup msgr. Gabriel Montalvo, nuncij Apostolske Stolice u Beogradu.

Studijskom dijelu koncentrične »opsade« vanjske i unutarnje – »Grada na gori« dali su prilog: prof. dr. Mato Zovkić (rođ. 1937), prof. VVTŠ: »Početak Vrhbosanske bogoslovijske u Travniku« (str. 35-44.); dr. Mladen Bevanda, znanstveni suradnik u Institutu za proučavanje međunarodnih odnosa u Sarajevu: »Pedagoška misao u Europi i BiH krajem 19. i početkom 20. stoljeća« (str. 53-66.); dr. Velimir Valjan, profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu: »Filozofsko-teološko obrazovanje u Bosni Srebrenoj« (str. 73-82.); dr. Hugo Schwendenein, profesor Teološkog fakulteta u Grazu: »Pravni položaj Sarajevske teologije u vrijeme austrijske

uprave« (str. 83-90); dr. Mijo Korade (47) suradnik Hrvatskog povijesnog instituta u Beču: »Djelovanje hrvatskih isusovaca u Sarajevskoj bogoslovijski« (str. 91-100); dr. Marko Josipović (1948), profesor VVTŠ: »Filozofija u stogodišnjoj povijesti VVTŠ« (str. 101-122); dr. Miljenko Belić, DI (1921), profesor na Filozofskom fakultetu DI u Zagrebu: »Doprinos Franje Šanca suvremenom istraživanju Aristotelove filozofije« (str. 123-148); mr. Božo Odošić (1942), predavač na VVTŠ: »Proučavanje Svetog pisma na VVTŠ« (str. 149-168); dr. Franjo Topić (1953), profesor na VVTŠ: »Studij fundamentalne teologije« (str. 169-174); dr. Ante Šarić, profesor na VVTŠ: »Studij dogmatičke teologije« (str. 175-188); dr. Ante Brajković (1936), profesori na VVTŠ: »Studij prava« (str. 189-194); mr. Tomo Knežević: »Liturgika i liturgijski pastoral« (str. 195-211); dr. Ismet Dizdarević, prof. Filozofskog fakulteta u Sarajevu: »Empirijska psihologija: sadržaj i potreba« (str. 211-220); dr. Želimir Puljić (1947), profesor na VVTŠ, biskup dubrovački: »Praktična teologija u sklopu teološkog studija« (str. 221-230), mr. Anto Pavlović (1955), predavač na VVTŠ: »Studij katehetike na VVTŠ« (str. 231-238); dr. Tomo Vukšić (1954), profesor na VVTŠ: »Prisutnost misli o jedinstvu crkava u katoličkoj bogoslovijski u Sarajevu« (str. 239-250); dr. Pero Sudar (1951), profesor na VVTŠ, nedavno pom. biskup: »Odgojni sustav u radu Vrhbosanske bogoslovijske« (str. 251-288); Marinko Perković (1964), župni vikar u Novom Sarajevu: »Bogoslovski zbor 'Stadler' i kulturni život studenata nakon otvaranja 1969.« (str. 289-310); dr. Ratko Perić, profesor na VVTŠ, biskup mostarski: »De viris illustribus Vrhbosanske bogoslovijske« (str. 211-348); mr. Ivo Ćoruša (1955),

predavač na VVTŠ: »Knjižnica Vrhbosanske bogoslovije« (str. 329-358); dr. Pero Pranjčić, profesor na VVTŠ (1945): »Ekonomске prilike u Vrhbosanskoj bogosloviji tijekom sto godina njezina postojanja« (str. 359-382); Marko Hrskanović (1951), vicerektor VVTŠ: »Odgovitelji, profesori i studenti Vrhbosanske bogoslovije od 1890. do 1990.« (str. 387-522) (Slijede još indeksi, tablice, grafikoni).

Tko je imalo upućen u biobibliografiju i zna koliko je to zakučast, mučan i nezahvalan posao, bit će zadovoljen onim što je učinio – sam samcat – Marko Hrskanović. Objavio je životopise 67 profesora i odgovjitelja iz prvog razdoblja; 56 iz drugoga, 15 iza sarajevsko-bolskog razdoblja. Sve to još je zorno predočio grafikonomima i tablicama. Od neprocjenjive je vrijednosti grafičko-tabelarni popis svih bogoslova iz oba poluvremena s bitnim podacima i referencama za svakoga. U prvom razdoblju od 515 imatrikuliranih bogoslova-studenata, 365 je zaređeno, u drugom od 394, sveti red je primilo 192. Ukupno do g. 1990: 557 svećenika! Hvala Hrskanoviću za veliki podhvat!

Tematskoj zaokruženosti manjkaju tri priloga: prof. Borisa Nilevića »Pravoslavni teološki studij u BiH u XIV.« Dr. Tomislava Jozića (1942), profesora VVTŠ: »Studij moralne teologije na VVTŠ« (predavanja održana, rukopisi nisu dostavljeni); prof. Josipa Sremića DI: »Poimanje i ostvarivanje duhovnog života u Vrhbosanskoj bogosloviji« (tekst namijenjen drugoj svrhi). Poslije zbitog pregleda koji donekle može dočarati bogatstvo sadržaja, valja istaknuti pozitivan, otvoren, kritičan pristup problematici. Autori, iako profesori, ne dociraju nego istražuju. Osobito kad je riječ o prvom razdoblju o kojem su morali pisati na temelju (poprilično unište-

ne) gradnje i subjektivnih svjedočenja u literaturi i sjećanjima. Zato su oprečni u zaključcima. Izbjegavali su polemiku (osim u nedelikatnoj »fusnoti« uz Valjanov članak). Njihova heuristika olakšala je i teološki neobrazovanim čitateljima da se lakše snalaze u labirintima predkoncilske i pokoncilske teologije.

Međutim, na zemljovidu stoljetnice ostala je »bijela mrlja« o »vremenu koje su pojeli skakavci«, tj. od 1944. do 1969. Naime, između (metonimijski rečeno) Stadlerove i Čekadine, bilo je Alaupovićeve era. U njoj je, na dramatičan način, u progonstvu i katakombama, bogoslovija nastavila djelovanje. Možda najviše u Đakovu?! U središtu »Bosansko-srijemske biskupije« u velikom broju studirali su bogoslovi Vrhbosanske metropolije. Kontinuitet su održavali i profesori, od kojih su mnogi bili vezani uz Sarajevsku bogosloviju (Benković, Römer, Belić, Bošnjak, Grafenauer, A. Weissgerber i dr.). Iz biografija sadašnjih profesora na VVTŠ zaključujem da su brojni studirali u Đakovu. Zašto preko »vremena šutnje« prijeći – šutnjom?

U knjizi se pretežito raspravlja o sijačima i sjetvi. Ratko Perić progovorio je čak i o plodovima: o žetvi i žetvodicima. S inspiracijom u abbé Lémond svoj slikoviti prikaz s mnogo podteksta u tekstu naslovio je »De viris illustribus Vrhbosanske bogoslovije«. Portretirao je: biskupe: Ivana Ev. Šarića, Marka Alaupović, Dragutina Čelika, Petra Čulu, Smiljana Fr. Čekadu, Matišu Zvekanovića, Alfreda Pichlera, Marka Jozinovića, Tomislava Jablanovića; pisce Ivana Dujmušića, Ivana Vlašića, Čedomila Čekadu, Đuru Gračanina, Dragutina Kambea, Krunoslava Draganovića, Jozu Zovka, Srećka Bošnjaka, Ivana Tomasa, Stjepana Batinovića, Anđelka Babića;

svjedoka vjere: Andriju Majića, Mitra Papca, Petra Pajića, Ilija Rezu, Božu Laštru, Matu Nuića, Milivoja Čekadu, Branka Župančića. Ne znam zašto je izostavio pjesnike Izidora Poljaka, Dragana Dujmušića; književnike: Ambrozija Benkovića, Antuna Buljana te pastora Iliju Violinija, ubijenog »in odium fidei«?

Među profesorima nije bilo Loisyja, među studentima Renana, ali je bilo mnogo mučenika i ispovjedalaca. Od 365 svećenika zaređenih u prvom razdoblju bogoslovije – izuzimajući one što su prije prirodno umrli – pedesetak ih je u Drugom svjetskom ratu i retorziji izgubilo živote, većina s mučeničkom palmom. Gotovo svi su svjedočili katoličku vjeru u stravičnim gulazima i kazamatima, ostajući vjerni Crkvi i zvanju. Sve u svemu, očigledno je da su Vrhbosanskoj bogosloviji vladali: visoka teologija i čvrst moral.

Da je tako i sada, potvrđuju urednici zbornika, kad pišu: »...kao što su nekada Izraelci u progonstvu babilonskom čekali da se vrate, tako i Vrhbosanska visoka teološka škola na Jadranskom moru radi i čeka da se što prije vrati u Bosnu i Hercegovinu – staru hrvatsku Vrhbosnu. No, čekajući ne dangubi nego odgaja nove misionare za buduća vremena kakva god nam Gospodar povijesti namijeni...«

Ivo Sečkar

Ivan FUČEK

Juraj Mulih – život i djelo

Izdavač: Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb 1994.

Čast mi je i velika radost da mogu sudjelovati u predstavljanju knjige koju smatram doista značajnom i na kojoj od srca čestitam njezinu autoru: jer je dugogodišnjim marom istraživao građu arhivsku i knjižnu, da bi iz nje podigao lik jednoga jedinog čovje-

ka. Nije mi dano taj svoj sud potkrijepiti svima mogućim dokazalima: jer su njive što ih uzorati želi ljudska spoznaja mnoge i prostrane, a poslije svega moramo s pjesnikom ponoviti kako je znanje krhko. Stoga neka mi je dopušteno knjigu oca Ivana Fučeka o ocu Jurju Mulihi promotriti očima filologa, zapravo još potanje: pogledom povjesničara hrvatskoga jezika.

Našu radost neka okrijepi jedna i ne pomuti druga istina: pisana nam baština sadrži bar jedan, i to opsežan svezak samih spisateljskih imena i knjižnih naslova, no Fučekova je knjiga rijedak primjerak monografije o kojemu dopreporodnome hrvatskom piscu. A njemu je ustrajno budni zapisivač zbivanja, »virostovnik skoznujući« Adam Boltžar Jrčelić ovako riječima oslikao posljednje ovozemaljsko magnuće: »Poštovani otac Mulihi, isusovac, kojega svi Hrvati, Slavonci, Dalmatinci i Ugri smatraju pravim svecem, preselio se prošle noći iz ovoga zemaljskog stana u nebo... Uistinu je bio Božji čovjek i apostol.«

Kad prohujaše »plorantis Croatiae saeculo duo«, došla su dva druga stoljeća (nipošto lišena svakoga plača; jer nisu opovrgnula prije pola tisućljeća izrečenu Martinčevu tvrdnju kako »ljudi nahvao«, s osvitom varljive zore, »nalegoše na jezik hrvatski«): dva stoljeća, reći valja, od Krčelićeve smrti do rođendana Fučekove knjige. A taj, drugi i dugi odsječak prikazati možemo tako i ovako.

Počnemo li s prvim modernim viđenjem cjeline hrvatske književnosti, s knjižicom *Izbor dugovanj csakovrstneh* iz godine 1821, spoznat ćemo da je već prije gotovo stoljeća i tri četvrtine ustanovljena bila plodnost Jurja Muliha, za kojeg je Tomaš Mikloušić posvjedočio da »duhovne knjige vnoge vu horvatskom jeziku je ispisal«. Kao što je znano, naši su preporoditelji za-